



QUERIDA AMAZONIA

ПОСТСИНОДАЛЬНА АПОСТОЛЬСЬКА
АДГОРТАЦІЯ
ДОРОГА АМАЗОНІЯ
СВЯТОГО ОТЦЯ
ФРАНЦИСКА
ДО БОЖОГО ЛЮДУ
І ДО ВСІХ ЛЮДЕЙ ДОБРОЇ ВОЛІ¹

¹ переклад о. Олега Кривобочка, ТІ. Для приватного вжитку.

1. Дорога Амазонія з'являється перед світом у всій своїй красі, драматизмі, таємничості. Бог дав нам благодать присвятити їй особливу увагу на Синоді, який проходив у Римі 6-27 жовтня і завершився підсумковим документом *Амазонія: нові шляхи для Церкви і для інтегральної екології*.

Значення цієї Адгортації

2. Під час Синоду я слухав різні виступи і з зацікавленням читав опрацювання малих груп. У цій Адгортації хочу висловити свої враження від цього процесу діалогу й розпізнавання. Але не буду обговорювати всі теми, які широко висвітлені в підсумковому Документі. Не маю наміру замінити його чи повторювати. Хочу лише подати короткий нарис рефлексій, які би виразили в ситуації Амазонії *синтез* деяких великих проблем, які я вже висловлював у своїх попередніх документах і які допоможуть і спрямують до цілісного, творчого і плідного сприйняття всього синодального шляху.

3. Водночас хочу офіційно представити цей Документ, який містить висновки Синоду і над яким працювало багато людей, які краще від мене і від Римської Курії знають проблеми Амазонії, бо там живуть, страждають і палко її люблять. Я вирішив не цитувати цей Документ у цій Адгортації, бо запрошую вас прочитати його повністю.

4. Дай Боже, щоби ця праця збагатила всю Церкву і щоби стала для неї викликом, щоби священники, богопосвячені особи й миряни Амазонії втілювали її в життя і щоби вона у якийсь спосіб могла надихати всіх людей доброї волі.

Мрії для Амазонії

5. Амазонія – це багатонаціональна цілість, поєднана різними зв'язками, великий біом, який охоплює дев'ять країн: Бразилію, Болівію, Колумбію, Еквадор, Гаяну, Перу, Сурінам, Венесуелу і Французьку Гвіану. Але я пишу цю Адгортацію для всього світу. З одного боку, роблю це для того, щоб пробудити симпатію й турботу про ці землі, які також і «наші» землі, і запрошую вас захопитися ними й визнати їх святою таємницею; з другого боку, оскільки турбота Церкви про цю частину світу зобов'язує нас коротко підняти деякі питання,

про які не слід забувати і які можуть надихнути інші регіони світу зайнятися власними проблемами.

6. Все, що пропонує Церква, потрібно оригінальним способом втілити в кожному закутку світу так, щоб Обручниця Христа мала різні обличчя, які краще відображатимуть невичерпні скарби благодаті. Проповідь, духовність і структури Церкви потрібно втілити в життя. І тому у цій короткій Адгортації покірно наслідуюся виразити чотири великі мрії, на які мене надихає Амазонія.

7. Мрію про Амазонію, яка бореться за права найубогіших, за права корінних народів, за права знедолених, про Амазонію, в якій почують їхній голос і шануватимуть їхню гідність.

Мрію про Амазонію, яка зберігатиме це культурне багатство, яке її вирізняє, і де сяє у різноманітні способи людська краса.

Мрію про Амазонію, яка ревно зберігатиме величну природну красу, яка її оздоблює, і багате життя, яке наповнює її річки й ліси.

Мрію про християнські спільноти, здатні самовіддано працювати й розвиватися в Амазонії так, щоб дати Церкві нові обличчя з амазонськими рисами.

ПЕРШИЙ РОЗДІЛ СОЦІАЛЬНА МРІЯ

8. Нашою мрією є Амазонія, яка би інтегрувала й підтримувала всіх своїх громадян, щоб вони могли розділити «добре життя». Але це вимагає пророчого волення і важкої праці для добра найубогіших. І хоча Амазонії загрожує екологічна катастрофа, слід наголосити, що «справжній екологічний підхід завжди стає соціальним; він повинен інтегрувати питання справедливості в дебати про навколишнє природне середовище для того, щоб почути як крик землі, так і плач бідних»². Нам не потрібний консерватизм, «який дбає про біом, але ігнорує людність Амазонії»³.

Несправедливість і злочинність

² Енцикліка *Laudato si'* (24 травня 2015), 49: AAS 107 (2015), 866.

³ *Instrumentum laboris*, 45.

9. Політика колонізації, яка легально і нелегально поширювалася й поширюється, вирубування лісів і вугільнодобувна промисловість виганяли тубільців – автохтонів, які жили біля річок, і людність африканського походження – з їхніх земель у резервації, що викликає волення до неба:

«Є багато дерев,
де жили тортури,
і розлогі ліси,
здобуті ціною тисяч смертей»⁴.

«Торговці деревом мають депутатів,
а наша Амазонія не має нікого, хто би її захистив [...]
Виганяють папугаїв і мавп [...]
Врожаї каштанів уже не будуть такими, як раніше»⁵.

10. В останні часи це спричинило міграцію корінних народів до периферій міст. Там вони знаходять не звільнення від своїх проблем, а ще гірші форми невільництва, залежності й убогості. В цих містах, які характеризуються великою нерівністю, де тепер живе більша частина населення Амазонії, також зростає ксенофобія, сексуальне використання і торгівля людьми. І тому волення Амазонії підноситься не лише із глибини лісів, але також із її міст.

11. Немає потреби повторювати тут довгі й комплексні аналізи, представлені до і під час Синоду. Але згадаймо принаймні один голос: «Ми страждаємо від торговців деревом, худобою та від інших сил. Нам загрожують економічні потуги, які втілюють моделі, чужі нашим територіям. Фірми, які займаються вирубуванням дерев, входять на нашу землю та експлуатують ліси; ми піклуємося про ліси для наших дітей, маємо м'ясо, рибу, лікарські рослини, фруктові дерева [...]. Гідроелектростанції та водні канали нищать екологію річок й довколишніх земель [...]. Ми є регіоном, землі якого крадуть»⁶.

⁴ Ana Varela Tafur, «Timareo», в *Lo que no veo en visiones*, Lima 1992.

⁵ Jorge Vega Márquez, «Amazonia solitaria», в *Poesía obrera*, Cobija-Pando-Bolivia 2009, 39.

⁶ Red Eclesial Panamazónica (REPAM), Brasil, *Síntesis del aporte al Sínodo*, 120; *Instrumentum laboris*, 45.

12. Вже мій попередник Бенедикт XVI говорив про «нищення природного середовища Амазонії та загрози для людської гідності її населення»⁷. Хочу додати, що багато трагедій було пов'язано з фальшивою «амазонською містиккою». Загальновідомо, що в останніх декадах минулого століття Амазонію представляли як величезний порожній простір, який потрібно зайняти, як неосвоєні багатства, які потрібно освоїти, як величезну дику територію, яку потрібно одомашнити. І це робилося зі світоглядом, який не визнавав права корінних народів або просто ігнорував їх, так ніби тубільців немає або ці землі їм не належать. Навіть у шкільних програмах для дітей і молоді тубільців представляли як наїзників чи узурпаторів. Нікого не цікавило їхнє життя, тривоги, спосіб боротьби за виживання, і їх здебільшого вважали перешкодою, яку слід усунути, аніж людськими істотами, які мають таку саму гідність і права як інші люди.

13. Деякі гасла сприяли цьому непорозумінню, між іншими таке: «не віддавати»⁸, так ніби таке поневолення може походити лише ззовні від інших країн, у той час як місцева влада під претекстом розвитку безкарно і без обмежень брала участь у планах нищення лісів і видів життя, які там були. Корінні народи часто безпорадно спостерігали, як нищиться природне середовище, яке їх годувало, лікувало, давало можливість вижити й підтримувати стиль життя і культуру, в якій вони зберігали свою ідентичність і значущість. Диспропорція сил величезна, слабкі не мають можливості захищатися, а переможці забирають усе, «бідні залишаються бідними, а багаті стають багатшими»⁹.

14. Діяльність національних і міжнаціональних корпорацій, які нищать Амазонію і не шанують прав корінних народів на території, на їхнє розмежування і на самовизначення, як і на попередню згоду цих народів, потрібно назвати властивими словами: *несправедливість і злочин*. Коли

⁷ Промова до молоді, Сан-Паулу, Бразилія (10 травня 2007), 2: *L'Osservatore Romano*, іспанською 18 травня 2007, ст. 6.

⁸ Див. Alberto C. Araújo, «Imaginario amazónico», в *Amazonia real: amazoniareal.com.br* (29 січня 2014).

⁹ Св. Павло VI, Енцикліка *Populorum progressio* (26 березня 1967), 57: AAS 59 (1967), 285.

деякі корпорації, спрагли отримати легкий дохід, привласнюють землю і приватизують навіть джерела питної води, або коли місцева влада дає дозвіл на промислове вирубування дерев, видобування вугілля, нафти або на іншу діяльність, яка нищить ліси й забруднює середовище, то економічні зв'язки несправедливо змінюються і стають знаряддям нищення. Зазвичай використовують методи, позбавлені будь-якої етики, такі як покарання протестувальників, вбивства тубільців, які борються з цими проектами, підпалювання лісів, підкуп політиків і самих тубільців. Це супроводжується великими порушеннями прав людини і новим рабством, від якого найбільше страждають жінки, розвивається наркоторгівля як спосіб поневолення місцевої людності, торгівля людьми, вигнаними зі свого культурного середовища. Не можна дозволити, щоб глобалізація стала «новою формою колоніалізму»¹⁰.

Розгніватися і просити прощення

15. Потрібно обуритися¹¹ так, як обурювався Мойсей (див. *Вих.* 11, 8), як обурювався Ісус (див. *Мк.* 3, 5), як обурювався Бог перед лицем несправедливості (див. *Ам.* 2, 4-8; 5, 7-12; *Пс.* 106, 40). Погано, коли ми призвичаюємося до зла, погано, коли допускаємо знеболення суспільного сумління, в той час як «лавина знищення, також і смерть, в усьому регіоні [...] загрожує життю мільйонів людей, особливо рільників і автохтонів»¹². Випадки несправедливості й жорстокості в Амазонії в минулому столітті вже повинні викликати великий спротив й водночас зробити нас чуйнішими, щоб ми могли розпізнавати сучасні форми експлуатації людини людиною, свавілля й вбивств. Згадуючи ганебне минуле, подам, до прикладу, одну розповідь про страждання тубільців в епоху каучуку в венесуельській Амазонії: «Тубільцям не давали грошей, лише товари по високій ціні, й вони постійно повинні

¹⁰ Св. Йоан Павло II, *Промова в Папській Академії Суспільних Наук* (27 квітня 2001), 4: AAS 93 (2001), 600.

¹¹ Див. *Instrumentum laboris*, 41.

¹² V Генеральна Конференція Єпископів Латинської Америки і Карибів, *Documento de Aparecida* (29 червня 2007), 473.

були платити за них, [...] платили й постійно чули: «Ви маєте великі борги», і тубільці знову повинні були працювати [...]. Більше ніж двадцять поселень *ye'kuana* були повністю знищені. Жінок *ye'kuana* гвалтували й відрізали їм груди, вагітним розпорювали животи. Чоловікам відрізали пальці або зап'ястя, щоб вони не могли втекти на човнах, [...] були й інші випадки найабсурднішого садизму»¹³.

16. Важко зцілити минуле, наповнене болем і зневагою. І колонізація не припиняється, лише у багатьох місцях змінюється, маскується і приховується¹⁴, але не позбувається зарозумілості до життя убогих і до вразливого середовища. Єпископи бразильської Амазонії нагадали, що «історія Амазонії показує, що завжди була меншість, яка наживалася за рахунок більшості й аморального грабування природних багатств регіону – Божого дару для людей, які живуть тут тисячі років, і для мігрантів, яку прибули сюди в минулі століття»¹⁵.

17. Збуджуючи здорове обурення, водночас пам'ятаймо, що можливо подолати різні колонізаційні світогляди й будувати стосунки солідарності й розвитку: «Завдання полягає у тому, щоби забезпечити солідарність в глобалізації, яка нікого не виключає»¹⁶. Можна знайти альтернативи для збалансованого тваринництва та землеробства, джерела енергії, які не забруднюють середовище, місця праці, які не нищать природу й культуру. Водночас потрібно запевнити тубільцям і

¹³ Ramón Iribertegui, *Amazonas: El hombre y el caucho*, ed. Vicariato Apostólico de Puerto Ayacucho - Venezuela, Monografía, n. 4, Caracas 1987, 307ss.

¹⁴ Див. Amarílis Tupiassú, «Amazônia, das travessias lusitanas à literatura de até agora», в *Estudos Avançados*, vol. 19, n. 53, San Pablo (січень/квітень 2005): «В дійсності, після закінчення першої колонізації, Амазонія упродовж століть була регіоном, підданим зажерливості, яка сьогодні змінила риторичу [...] через «цивілізаційні» чинники, які навіть не потребують персоніфікації, аби створювати й розвивати нові обличчя старої руїни, сьогодні – через повільне вмирання».

¹⁵ Єпископи бразильської Амазонії, *Лист до Божого Люду*, Santarem - Brasil (6 липня 2012).

¹⁶ Св. Йоан Павло II, *Послання до Міжнародного Дня Миру*, 3: AAS 90 (1998), 150.

найбіднішим відповідну освіту, яка розвиватиме їхні спосібності та здатності. І саме в цьому напрямку слід спрямувати таланти та спосібності політиків. І не для того, щоб мертвим повернути відібране в них життя або тим, які вижили під час масових убивств, відшкодували втрати, але принаймні для того, щоб ми сьогодні насправді були людьми.

18. Нас підбадьорює пам'ять про те, що, незважаючи на великі надуживання під час колонізації Амазонії, повні «суперечностей і страждань»¹⁷, туди прибуло багато місіонерів із Євангелієм, покидаючи свої країни й погоджуючись на суворе й вимогливе життя біля найбільш незахищених людей. Знаємо, що не всі вони вели гідне життя, але праця тих, які залишалися вірними Євангелію, надихнула також на створення «законів, таких як Права Індіанців, які захищали гідність автохтонів від експлуатації їхньої людності й території»¹⁸. Часто саме священники захищали тубільців від грабіжників та бандитів, а місіонери розповідають: «Вони ревно просили нас не залишати їх і вимагали обіцяти їм, що ми повернемося»¹⁹.

19. На даний час Церква не може зменшити активність, вона покликана слухати волення амазонських народів, «аби прозоріше виконувати свою профетичну роль»²⁰. Водночас не

¹⁷ III Генеральна Конференція Єпископів Латинської Америки і Карибів, *Documento de Puebla* (23 березня 1979), 6.

¹⁸ *Instrumentum laboris*, 6. Папа Павло III у Брєве *Veritas ipsa* (2 червня 1537) осудив расистські тези, признаючи індіанам – християнам і нехристиянам – людську гідність, визнавав їхні права на власність і заборонив редукувати їх до рабів. Він ствердив: «Як справжні людські істоти [...] вони не можуть бути позбавлені свободи й власності, навіть ті, які далекі від віри в Ісуса Христа». Це навчання підтвердили папа Григорій XIV, Булла *Cum Sicuti* (28 квітня 1591); Урбан VIII, Булла *Commisum Nobis* (22 квітня 1639); Бенедикт XIV, Булла *Immensa Pastorum Principis*, адресована Єпископам Бразилії (20 грудня 1741); Григорій XVI, Брєве *In Supremo* (3 грудня 1839); Лев XIII, *Лист до Єпископів Бразилії про рабство* (5 травня 1888); Св. Йоан Павло II, *Послання до тубільців Америки, Santo Domingo* (12 жовтня 1992), 2: *L'Osservatore Romano*, іспанською 23 жовтня 1992, ст. 15.

¹⁹ Frederico Benício de Sousa Costa, *Carta Pastoral (1909)*, ed. Imprenta del gobierno del Estado de Amazonas, Manaus 1994, 83.

²⁰ *Instrumentum laboris*, 7.

можемо заперечити, що пшениця була змішана з куколем і що місіонери не завжди були на стороні пригноблених; мені соромно, і тому ще раз «смирено прошу прощення не лише за образи самої Церкви, але також за злочини проти корінних народів під час так званого завоювання Америки»²¹ і за жорстокі злочини, які траплялися упродовж усієї історії Амазонії. Дякую тубільцям і ще раз повторюю, що «ви своїм життям, своїм волянням сумління [...]. Ви – жива пам'ять місії піклування про спільний Дім, яку нам довірив Бог»²².

Чуття спільноти

20. Боротьба за соціальну справедливість зумовлює здатність до братерських стосунків і сопричастя між людьми. Тепер констатуємо, не применшуючи важливості особистої свободи, що корінні народи Амазонії мають сильне відчуття спільноти. У такий спосіб вони переживають «працю, відпочинок, людські стосунки, обряди й свята. Все спільне, приватний простір, такий типовий для сучасності, мінімальний. Життя – це спільна дорога, на якій завдання й відповідальність ділять і розподіляють із огляду на спільне добро. Немає місця для ідей, відірваних від своєї спільноти чи від своєї території»²³. Такі людські відносини насичені довколишньою природою, яку вони відчують і сприймають як дійсність, яка інтегрує їхнє суспільство і культуру, як продовження їх самих, їхніх родин і спільнот:

«Ця зірка наближається
колібрі тріпочуть крилами
моє серце б'ється сильніше від водоспаду
твоїми устами я поллю землю

²¹ Промова під час II Міжнародної Зустрічі Представників Народних Рухів, Santa Cruz de la Sierra - Bolivia (9 липня 2015): *L'Osservatore Romano*, іспанською 17 липня 2015, ст. 9.

²² Промова під час Зустрічі з Народами Амазонії, Puerto Maldonado - Perú (19 січня 2018): *L'Osservatore Romano*, іспанською 26 січня 2018, ст. 3.

²³ *Instrumentum laboris*, 24.

нехай вітер дує на нас»²⁴.

21. Це збільшує дезінтеграційний ефект викорінення, яке переживають тубільці, змушені мігрувати до міст, намагаючись вижити, часто втрачаючи гідність, серед найбільш індивідуалістських міських звичаїв у ворожому середовищі. Як лікувати такі рани? Як відбудувати таке викорінене життя? У такій дійсності потрібно цінити й підтримувати всі зусилля багатьох спільнот, направлені на збереження своїх цінностей і стилю життя, щоб не втратити їх, інтегруючись у новий контекст, і, що більше, пропонувати ці цінності як вклад у спільне добро.

22. Христос відкупив людську істоту повністю і хоче відновити в кожній людині здатність нав'язувати стосунки з іншими людьми. Євангеліє пропонує Божественну любов, яка випливає з Серця Христа й прямує на пошуки справедливості – невід'ємної пісні братерства і солідарності, спонуки до культури зустрічі. Мудрість способу життя автохтонного населення – з усіма своїми обмеженнями – спонукає нас входити глибше у це прагнення. І тому єпископи Еквадору закликали до «нового соціального і культурного устрою, в якому пріоритетними будуть братерські стосунки в границях визнання і цінування різних культур і екологічних систем, здатних протистояти будь-якій формі дискримінації й домінування одних людей над іншими»²⁵.

Знищені інституції

23. В *Laudato si'* я нагадав, що «якщо все взаємопов'язане, то здоров'я суспільних інституцій впливає на довкілля і на якість життя людей [...]. У межах кожного соціального прошарку і між ними розвиваються інституції, спрямовані на врегулювання стосунків між людьми. Усе, що ослаблює ці інституції, має негативні наслідки, адже веде до несправедливості, насильства та втрати свободи. У низці країн спостерігається відносно

²⁴ Yana Lucila Lema, *Tamyahuan Shamakupani (Con la lluvia estoy viviendo)*, 1, в <http://siwarmayu.com/es/yana-lucila-lema-6-poemas-de-tamyawan-shamakupani-con-la-lluvia-estoy-viviendo/>

²⁵ Конференція Єпископів Еквадору, *Cuidemos nuestro planeta* (20 квітня 2012), 3.

низький рівень інституційної ефективності, і це веде до серйозніших проблем для їхніх мешканців»²⁶.

24. Який стан суспільних інституцій в Амазонії? В *Instrumentum laboris* Синоду, де зібрано багатий доробок осіб і спільнот Амазонії, говориться про «культуру, яка отруює державу і її інституції, проникаючи на всі рівні суспільства, також і в спільноті тубільців. Йдеться про справжнє моральне нещастя, внаслідок якого втрачається довіра до інституцій та їх представників, а політика і суспільні організації повністю дискредитовані. Народи Амазонії також піддаються корупції й стають її головними жертвами»²⁷.

25. Ми не можемо обминути фактів, що члени Церква були частиною корумпованої структури, і часто до такого рівня, що мовчали взамін за фінансову допомогу для церковних потреб. І саме тому до Синоду надійшли пропозиції «звернути особливу увагу на джерела фінансування та інші форми пожертв, як і на інвестиції церковних інституцій або окремих християн»²⁸.

Суспільний діалог

26. Амазонія повинна стати також місцем суспільного діалогу, особливо між різними корінними народами, щоби знайти форми єдності та спільної боротьби. Всі інші покликані взяти участь як «запрошені» й з найбільшою пошаною шукати нагоди для зустрічей, які збагатять Амазонію. Але якщо хочемо вести діалог, то мусимо це робити передовсім із найбільш біднішими. Вони – не будь-які співрозмовники, яких слід у чомусь переконати, і не якась другорядна сторона, яка сидить за столом рівних. Вони – головні співрозмовники, в яких мусимо передовсім учитися, яких з обов'язку справедливості мусимо слухати і в яких мусимо просити дозволу представити свої пропозиції. Їхні слова, надії та страхи повинні бути найпотужнішим голосом під час будь-яких дискусій про Амазонію, і найважливіше питання звучить так: Як вони уявляють своє добре життя для себе і своїх нащадків?

²⁶ N. 142: AAS 107 (2015), 904-905.

²⁷ N. 82.

²⁸ Там само, 83.

27. Діалог повинен не лише надавати привілеї виборам на користь убогих, запханих на дно суспільства й виключених, але шанувати їх як основних дійових осіб. Йдеться про те, щоб визнати іншого й цінити його «як іншого» з його вразливістю, найінтимнішими виборами, способом життя і праці. В іншому разі вийде як завжди – «проекти меншості для меншості»²⁹, або «згода «на папері» або ефемерний мир для щасливої меншості»³⁰. Якщо це стається, то «потрібний пророчий голос»³¹, і християни покликані зробити все, щоб цей голос пролунав.

Тут народжується наступна мрія.

ДРУГИЙ РОЗДІЛ КУЛЬТУРНА МРІЯ

28. Важливо підтримувати Амазонію, але це означає не колонізувати її культуру, а допомогти їй так, щоб вона сама видобула з себе все найкраще. Це мають робити найкращі освітні програми: культивувати, не викорінюючи, розвивати, не ослаблюючи ідентичність, допомагати, не втручаючись. Подібно до того, як природа має потенціал, який може втратити назавжди, те саме може трапитися з культурами, послання яких ще не почули і які сьогодні перебувають у більшій небезпеці, ніж будь-коли.

Амазонський багатогранник

29. В Амазонії живе багато племен і народностей, і понад 110 автохтонних племен живе у добровільній ізоляції (PIAV)³². Їхня ситуація дуже хистка, і багато з них вважають себе останніми носіями скарбів, які зникають, і їм дозволять доживати свій вік, якщо вони не створюватимуть проблем наступу сучасній колонізації. Потрібно позбутися сприйняття

²⁹ Апостольська Адгортація *Evangelii gaudium* (24 листопада 2013), 239: AAS 105 (2013), 1116.

³⁰ Там само, 218: AAS 105 (2013), 1110.

³¹ Там само.

³² Див. *Instrumentum laboris*, 57.

їх як «нецивілізованих» дикунів. Просто вони створили інші культури й інші форми цивілізації, які в минулому були дуже розвинутими³³.

30. До колонізації людність скупчувалася біля річок і озер, але колонізація виганяла тубільців в глибину лісів. Сьогодні зростаюче опустелювання змушує багатьох із них мігрувати ще далі, і це закінчується тим, що вони поселяються на периферіях і тротуарах міст, часом у ситуації крайньої нужди, але також і внутрішнього спустошення через втрату цінностей, які їх підтримували. І тому вони зазвичай втрачають фундамент, на який спиралися, і культурне коріння, яке надавало їм ідентичності і почуття гідності, і збільшують кількість відкинутих людей. У такий спосіб переривається передача мудрості, яка здійснювалася від покоління до покоління. Міста, які повинні бути місцем зустрічі, взаємного збагачення, обміну між культурами, стають місцями болісного виключення.

31. Кожне плем'я, яке вижило в Амазонії, має свою культурну ідентичність і виняткове багатство в багатокультурному світі – з огляду на тісний зв'язок із довколишнім середовищем в симбіозі – не детерміністичному, – який важко зрозуміти зовнішніми ментальними схемами:

«Колись був крайобраз із рікою,
тваринами, хмарами і деревами.
Але часом, коли з жодної сторони не було видно
крайобразу з річкою і деревами,
ці речі повинні були з'явитися в уяві дитини»³⁴.
«Зроби річку своєю кров'ю [...].
Потім посади себе,
прорости й рости
нехай твоє коріння
вросе в землю
на віки вічні.
І насамкінець
будь каное,
човником, плотом,

³³ Див. Evaristo Eduardo de Miranda, *Quando o Amazonas corria para o Pacífico*, Petrópolis 2007, 83-93.

³⁴ Juan Carlos Galeano, «Paisajes», в *Amazonia y otros poemas*, ed. Universidad Externado de Colombia, Bogotá 2011, 31.

землею, глечиком,
хатинкою і людиною»³⁵.

32. Групи людей, їхній спосіб життя й світогляд так різноманітні, як і території, які вони заселяють, бо вони повинні були пристосуватися до географічних особливостей. Рибальські чи мисливсько-збиральські племена в глибині території – це не те саме, що племена на заплавах землях. В Амазонії бачимо тисячі тубільних племен, вихідців із Африки, річкові племена і мешканців міст, які, в свою чергу, дуже відрізняються одне від одного й охоплюють велику різноманітність людей. Бог проявляє себе в цій географічній різноманітності й віддзеркалює щось із своєї невичерпної краси. І у такий спосіб різні групи в життєдайній єдності з довколишнім середовищем розвивають власну мудрість. Ми дивимося на це ззовні, й тому повинні уникати несправедливих узагальнень, спрощених дискурсів чи висновків на підставі своїх ментальних структур і свого досвіду.

Піклуватися про коріння

33. Тут я хочу нагадати, що «споживацьке бачення людей, стимульоване механізмами сучасної глобалізованої економіки, нівелює культурні досягнення, зменшуючи те значне розмаїття, яке є спадщиною всього людства»³⁶. Це впливає на багатьох молодих людей, якщо є тенденція «нівелювання відмінностей, властивих місцю походження, трансформацію молоді в спільний ґатунок, підданий маніпуляціям»³⁷. Щоби уникнути цієї динаміки дегуманізації, потрібно любити й плекати коріння, бо воно є «місцем вкорінення, яке дає нам можливість розвиватися й відповідати на нові виклики»³⁸. Заохочую молодь Амазонії, особливо корінну, «піклуватися корінням, бо коріння дає силу, завдяки якій ми ростемо, розвиваємося й даємо

³⁵ Javier Yglesias, «Llamado», в *Revista peruana de literatura*, n. 6 (червень 2007), 31.

³⁶ Енцикліка *Laudato si'* (24 травня 2015), 144: AAS 107 (2015), 905.

³⁷ Постсинодальна апостольська Адгортація *Christus vivit* (25 березня 2019), 186.

³⁸ *Там само*, 200.

плоди»³⁹. Для охрещених це коріння включає історію народу Ізраїля й Церкви аж до наших днів. Усвідомлення цього є джерелом радості й, понад усе, надії, яка надихає на сміливі й шляхетні вчинки.

34. Упродовж століть людність Амазонії передавала свою культурну мудрість усним способом, за посередництвом міфів, легенд, оповідань, як це мало місце у випадку «простих байкарів, які мандрували лісами, розповідаючи в поселеннях історії й тим самим оживляючи спільноти, які без пуповини цих історій через віддаленість та ізольованість роздробилися б і розпалися б»⁴⁰. І тому важливо «дати старшим людям можливість розповідати довгі історії»⁴¹, і щоб молодь зупинялася й пила з цього джерела.

35. Попри те що постійно зростає ризик втратити це культурне багатство, в останні роки, дяка Богові, деякі народності почали записувати свою історію і пояснювати значення своїх звичаїв. У такий спосіб вони самі можуть ясно усвідомити, що є щось більше від етнічної тотожності й що вони є хранителями цінних особистих, родинних і колективних споминів. Я радий бачити, що ті, які втратили контакт із своїм корінням, намагаються відновити зранену пам'ять. З другого боку, також в інтелектуальних колах зросло краще відчуття амазонської ідентичності, і для них, особливо нащадків мігрантів, Амазонія стала джерелом мистецького, музичного й культурного натхнення. Різні види мистецтва, особливо поезія, були інспіровані водою, лісом, буйним життям, і також культурним різноманіттям та екологічними й соціальними викликами.

Зустріч культур

³⁹ Відеопослання на Міжнародну Зустріч Автохтонної Молоді, Soloy - Panamá (18 січня 2019): *L'Osservatore Romano*, іспанською 15 січня 2019, ст. 10.

⁴⁰ Mario Vargas Llosa, Prólogo de *El Hablador*, Madrid (8 жовтня 2007).

⁴¹ Постсинодальна апостольська Адгортація *Christus vivit* (25 березня 2019), 195.

36. Культури внутрішньої Амазонії, як і кожна культурна дійсність, мають свої обмеження. Урбаністичні культури Заходу також їх мають. Такі риси як споживацтво, індивідуалізм, дискримінація, нерівність і багато інших конституують слабкі сторони нібито більш розвинутих культур. Етнічні групи, які розвинули культурні цінності, будучи з'єднаними з природою і маючи сильне почуття спільноти, легко помічають наші темні сторони, яких ми не помічаємо серед так званого прогресу. І тому варто збирати їхній життєвий досвід.

37. За нашими традиціями ми сідаємо за спільний стіл – місце розмов і спільних надій. У такий спосіб відмінності, які можуть бути обмежувальними знаками чи межею, трансформуються у міст. Ідентичність і діалог – не вороги. Власна культурна ідентичність вкорінюється й збагачується у діалозі з носіями інших культур, а її автентичне збереження – це не ізоляція, яка збіднює. Я не маю наміру пропонувати тут повністю зачинений, неісторичний, статичний індуїзм, який відкидає будь-які форми змішування. Культура може стати безплідною, якщо «зачиняється у собі й намагається зберегти старий спосіб життя, уникаючи обміну й конфронтації з правдою про людину»⁴². Це може здаватися нереалістичним, бо важко протистояти культурному вторгненню. І тому всі повинні піклуватися про культурні цінності корінних народів, бо це також і наші скарби. Якщо наше почуття співвідповідальності за різноманітність, яка покращує нашу людську природу, не розвивається, то марно надіятися, що людність, яка живе в глибині лісів, наївно відкриється на «цивілізацію».

38. В Амазонії навіть серед корінних народів можна розвивати «стосунки між культурами, в яких різноманітність не означатиме небезпеку й не виправдовуватиме ієрархію влади одних над іншими, а буде діалогом між різними культурними світоглядами щодо способів святкування, нав'язування стосунків і відновлення надії»⁴³.

⁴² Св. Йоан Павло II, Енцикліка *Centesimus annus* (1 травня 1991), 50: AAS 83 (1991), 856.

⁴³ V Генеральна Конференція Єпископів Латинської Америки і Карибів, *Documento de Aparecida* (29 червня 2007), 97.

Загрожені культури й племена

39. Глобальна економіка безсоромно нищить людське, суспільне й культурне багатство. Розпад сімей, спричинений змушеною міграцією, перешкоджає передачі цінностей, бо «родина є і завжди буде суспільною інституцією, яка найбільше вносить у збереження наших культур»⁴⁴. Окрім того, «перед лицем колонізаційного вторгнення засобів масової комунікації» потрібно підтримувати серед корінних народів «альтернативні способи комунікації, базовані на їхніх мовах і культурах», а самі тубільці мають бути присутніми в уже існуючих засобах комунікації»⁴⁵.

40. У кожному проекті для Амазонії «Треба поважати права народів та культур, а також враховувати, що розвиток будь-якої соціальної групи [...] вимагає постійного та активного залучення місцевих мешканців власне зсередини цієї культури. І саме поняття якості життя не можна насаджувати ззовні, адже якість життя слід сприймати в контексті світу символів і звичаїв, притаманних кожній групі людей»⁴⁶. Але якщо прадавні культури корінних народів постали й розвивалися в тісній єдності з природнім середовищем, то їм важко залишатися незмінними, якщо природне середовище нищиться.

Це відкриває дорогу до наступної мрії.

ТРЕТІЙ РОЗДІЛ ЕКОЛОГІЧНА МРІЯ

41. У такій культурній дійсності як Амазонія, де людина тісно з'єднана з природою, буденне життя завжди космічне. Визволити людину з її зневолень означає, без сумніву,

⁴⁴ Промова під час зустрічі з Людністю Амазонії, Puerto Maldonado - Perú (19 січня 2018): *L'Osservatore Romano*, іспанською 26 січня 2018, ст. 3.

⁴⁵ *Instrumentum laboris*, 123, e.

⁴⁶ Енцикліка *Laudato si'* (24 травня 2015), 144: AAS 107 (2015), 906.

піклуватися про природу й захищати її⁴⁷, але ще більше – допомогти людському серцю довірливо відкритися на Бога, який не лише створив усе, що існує, але також дав нам себе самого в Ісусі Христі. Господь, який перший піклується про нас, навчає нас піклуватися про наших братів, сестер і середовище, яке щодня нам дарує. Нам потрібна передовсім така екологія. В Амазонії краще розуміють слова Бенедикта XVI, що «окрім екології природи є екологія, яку можна назвати «людською», і яка, в свою чергу, вимагає «суспільної екології». Це означає, що людство [...] повинно завжди усвідомлювати зв'язок між екологією природи, тобто піклуванням про природу, і людською екологією»⁴⁸. Наголос на тому, що «все між собою пов'язано»⁴⁹ особливо важливий для Амазонії.

42. Якщо турбота про людину невіддільна від турботи про екосистеми, то це важливо особливо там, де «ліси – не ресурс для використання, а буття чи різні буття, з якими потрібно нав'язувати стосунки»⁵⁰. Мудрість корінних народів Амазонії «надихає на турботу про створіння й пошану для нього, з яким усвідомленням його обмежень й заборонами надуживань. Зловживання над природою – це знуцання над предками, над братами й сестрами, над створінням і над Творцем, ставлячи під заставу майбутнє»⁵¹. Тубільці, «залишаючись на рідних землях, самі найкраще про них подбають»⁵², якщо їх не зведуть співи сирен і не спокусять пропозиції можновладців. Нищення природи шкодить їм

⁴⁷ Див. Бенедикт XVI, Енцикліка *Caritas in veritate* (29 червня 2009), 51: AAS 101 (2009), 687: «Природа, особливо в наші часи, є настільки інтегрованою у суспільні та культурні динаміки, що не є вже майже незалежною змінною. Запустілі землі та вичерпування продуктивності деяких рільничих угідь – також наслідок збіднення населення, що там мешкає, та його відсталості».

⁴⁸ *Послання на Міжнародний День Миру 2007*, 8: *Insegnamenti* 2/2 (2006), 776.

⁴⁹ Енцикліка *Laudato si'* (24 травня 2015), 16, 91, 117, 138, 240: AAS 107 (2015), 854, 884, 894, 903, 941.

⁵⁰ *Documento Bolivia: informe país. Consulta presinodal* (2019), 36; див. *Instrumentum laboris*, 23.

⁵¹ *Instrumentum laboris*, 26.

⁵² Енцикліка *Laudato si'* (24 травня 2015), 146: AAS 107 (2015), 906.

безпосередньо й відчутно, бо, як вони говорять: «Ми є водою, повітрям, землею і життям природи, створеної Богом. І тому просимо припинити нищення й спустошення землі Матері. Земля має кров і спливає кров'ю, міжнародні корпорації перерізали вени нашої землі Матері»⁵³.

Мрії, народжені з води

43. В Амазонії вода – цариця, річки й струмочки – вени, і всі форми життя залежать від води:

«Там, всередині гарячого літа, коли в нерухомому повітрі затихає останній подув східного вітру, в описі погоди гідрометр заміняє термометр. Життя залежить від болісних перепадів рівня води в великих ріках. Коли вода піднімається, то це завжди вражаюче видовище. Переповнена Амазонка виходить зі свого русла, упродовж кількох днів рівень води піднімається [...]. Повінь зупиняє життя. Людина, ув'язнена в ланцюгу потоків, очікує, з рідкісним стоїцизмом, неминучу фатальність – кінець цієї парадоксальної зими високих температур. Спадання води означає прихід літа. Це воскресіння простої діяльності тих, які там намагаються вижити, єдиної форми життя, згідного з природою, яка буйно розвивається, проявляє себе в різний спосіб й унеможливорює будь-які зусилля»⁵⁴.

44. Вода великої Амазонки, яка пригортає й оживляє все довкола, осліплює:

«Амазонко
столице звуків води,
батьку й патріарше, ти -
вічна таємниця
плідності,
до тебе ріки впадають як птахи...»⁵⁵.

45. Амазонка – це хребет, який все гармонізує й об'єднує: «Ріка нас об'єднує, а не розділяє, допомагає співіснувати різним

⁵³ *Документ із пропозиціями для Синоду єпархії Сан-Хосе дель Гуавіаре та Архідієцезії Вільявіченсіо і Гранади - Colombia; див. Instrumentum laboris, 17.*

⁵⁴ Euclides da Cunha, *Los Sertones (Os Sertões)*, Buenos Aires 1946, 65-66.

⁵⁵ Pablo Neruda, «Amazonas», в *Canto General* (1938), I, IV.

культурам і мовам»⁵⁶. І хоча правда, що на цій території є багато «Амазоній», але її основний стержень – це велика ріка, дочка багатьох річок:

«Від найвищих гірських хребтів, де лежать вічні сніги, спливає вода і на древній поверхні каміння прокладає невиразний слід: народилася Амазонка. Вона народжується щомиті. Опускається повільно, як звивисте світло, аби рости із землі. Розсуваючи зелень, знаходить свій шлях і розширюється. Підземні води виходять на поверхню і обнімаються з водами, які спливають із Анд. З лона найбіліших хмар, розшарпаних вітром, спадає небесна вода. Води об'єднуються і ринуть вперед по незліченних дорогах, обмиваючи величезну рівнину [...]. Це Велика Амазонія, вся в вологих тропіках, із вражаючими густими хащами, де постійно пульсує, у багатьох місцях ще не займане людиною, життя, яке постало з водних глибин [...]. Відколи там поселилась людина, з її водних глибин і з серця лісів виходить великий страх, що це життя помалу підходить до свого кінця»⁵⁷.

46. Народні поети, закохані в її безмежну красу, намагалися висловити почуття, які в них викликає ця ріка, і життя, яке вона породжує своїми припливами, в танцях дельфінів, анаконд, дерев і каное. Але вони також голосять над небезпеками, які їй загрожують. Ці споглядальні й профетичні поети допомагають нам звільнитися від технократичної й споживацької парадигми, яка нищить природу й позбавляє нас справді гідного життя:

«Світ страждає, бо стопи перетворили в гуму, ноги – в шкіру, тіло – в одяг, голову – в сталь [...]. Світ страждає, бо лопату перетворили в гвинтівку, плуг – у воєнний танк, образ сіяча, який сіє – в робота з вогнеметом, який сіє пустелю. Тільки поезія своїм смиренным голосом зможе врятувати цей світ»⁵⁸.

⁵⁶ REPAM, Doc. *Eje de Fronteras*. Preparación para el Sínodo de la Amazonia, Tabatinga - Brasil (13 лютого 2019), 3; cf. *Instrumentum laboris*, 8.

⁵⁷ Amadeu Thiago de Mello, *Amazonas, patria da agua*. Traducción al español de Jorge Timossi, en http://letras-uruguay.espaciolatino.com/aaa/mello_thiago/amazonas_patria_da_agua.htm

⁵⁸ Vinicius de Moraes, *Para vivir un gran amor*, Buenos Aires 2013, 166.

Крик Амазонії

47. Поезія допомагає виразити болісне почуття, яке сьогодні багато з нас переживає. Неминуча правда полягає в тому, що в актуальній ситуації, при такому ставленні до Амазонії, велике й красиве багатство життя «прямує до свого завершення», хоча багато хто хоче вірити, що нічого поганого не сталося:

«Ті, які вважали, що ріка – лише шнурок для забави, помилялися.

Ріка – це делікатна вена на обличчі землі. [...]

Ріка – це шнурок, за який хапаються звірі й дерева.

Якщо потягнуть дуже сильно, то ріка може вибухнути.

Може вибухнути й забризкати нас водою і кров'ю»⁵⁹.

48. Рівновага планети залежить також і від здоров'я Амазонії. Вона, разом із біомом Конго і Борнео, осліплює різноманітністю лісів, від яких також залежить циклічність дощів, стабільність клімату й велика різноманітність живих організмів. Вона функціонує як великий фільтр вуглекислого газу, який запобігає нагріванню землі. Її земля, в основному, бідна на перегній, і тому ліс «росте на ґрунті, а не з ґрунту»⁶⁰. Вирубаний ліс неможливо нічим замінити, бо залишається територія з малою кількістю поживних речовин, яка перетворюється в пустелю або в територію з убогою рослинністю. Це дуже важлива проблема, бо в амазонських лісах є незліченні засоби, потрібні для лікування різних хвороб. Її риби, фрукти й інші щедрі плоди збагачують людську їжу. Окрім того, в амазонській екосистемі кожний елемент дуже важливий для збереження цілості. Прибережні ґрунти і морська рослинність також потребують підживлення тим, що приносить Амазонка. Крик Амазонії чують усі, бо «завоювання і експлуатація природних багатств [...] сьогодні загрожують гостинності середовища: середовище як “засоби” загрожує

⁵⁹ Juan Carlos Galeano, «Los que creyeron», в *Amazonia y otros poemas*, ed. Universidad Externado de Colombia, Bogotá 2011, 44.

⁶⁰ Harald Sioli, *A Amazônia*, Petrópolis 1985, 60.

середовищу як “домові”»⁶¹. Інтереси кількох потужних синдикатів не можна ставити понад добром Амазонії й усього людства.

49. Не достатньо звертати увагу на збереження найпомітніших видів, яким загрожує вимирання. Дуже важливо усвідомлювати, що «належне функціонування екосистем також потребує наявності грибів, водоростей, червів, комах, рептилій і величезного різноманіття мікроорганізмів. Деякі менш численні види, хоча загалом і непомітні, усе ж відіграють важливу роль у підтримці біологічної рівноваги певного місця»⁶². Але їх легко ігнорують при оцінюванні впливу на середовище економічних проектів видобувної, енергетичної, лісової та інших галузей промисловості, які руйнують і забруднюють. З другого боку, вода, якої в Амазонії багато, є суттєвим елементом для людського життя, але джерел її забруднення щораз більше⁶³.

50. Правда, що окрім економічних інтересів місцевих підприємців і політиків існують також «великі глобальні економічні інтереси транснаціональних корпорацій»⁶⁴. І тому «інтернаціоналізація» Амазонії не вирішить проблем⁶⁵, але відповідальність урядів держав стає набагато більшою. Отож, «ми можемо лише схвалювати діяльність міжнародних організацій і об'єднань громадянського суспільства, які привертають увагу громадськості до цих питань і пропонують конструктивне співробітництво, використовуючи законні засоби тиску для забезпечення того, щоби кожен уряд ніс належну і повну відповідальність за збереження навколишнього природного середовища країни і її природних ресурсів, не продаючись сумнівним місцевим чи міжнародним інтересам»⁶⁶.

⁶¹ Св. Йоан Павло II, *Промова до учасників Міжнародного Конгресу про “Довколишнє середовище і здоров'я”* (24 березня 1997), 2: *L'Osservatore Romano*, іспанською 11 квітня 1997, ст. 7.

⁶² Енцикліка *Laudato si'* (24 травня 2015), 34: AAS 107 (2015), 860.

⁶³ Див. *Там само*, 28-31: AAS 107 (2015), 858-859.

⁶⁴ *Там само*, 38: AAS 107 (2015), 862.

⁶⁵ Див. V ГЕНЕРАЛЬНА КОНФЕРЕНЦІЯ ЄПИСКОПІВ ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ І КАРИБІВ, *Documento de Aparecida* (29 червня 2007), 86.

⁶⁶ Енцикліка *Laudato si'* (24 травня 2015), 38: AAS 107 (2015), 862.

51. Піклуючись про Амазонію, добре поєднати мудрість предків із сучасними науковими знаннями, але завжди забезпечувати врівноважене управління територією, яке зберігатиме стиль життя й систему цінностей мешканців⁶⁷. Мешканці, особливо корінні народи, повинні отримати відповідну початкову освіту – повну й прозору інформацію про проекти, про їх масштаби, про наслідки й ризики, аби вони могли порівняти цю інформацію зі своїми інтересами й знанням території, і у такий спосіб виразити свою згоду чи незгоду, або запропонувати альтернативу⁶⁸.

52. Наймогутніші ніколи не задовольняються отриманими прибутками, а ресурси економічних потуг збільшуються із розвитком науки й техніки. І тому всі ми повинні активно наполягати, щоб негайно «створили нормативно-правову базу, яка може визначити чіткі межі екосистем і забезпечити їх захист, [...] інакше нові потужні структури, засновані на техніко-економічній парадигмі, можуть знищити не тільки нашу політику, а й свободу та справедливість»⁶⁹. Якщо Божий поклик вимагає уважно слухати крик убогих й водночас крик землі⁷⁰, то для нас «волення Амазонії до Творця подібне до волення Божого Люду в Єгипті (див. *Вих.* 3, 7). Це волення поневолених і знедолених, які просять волі»⁷¹.

Пророцтво споглядання

53. Дуже часто ми знеболюємо своє сумління, бо «відволікаючі фактори постійно пригнічують усвідомлення того, наскільки обмеженим і швидкоплинним насправді є наш світ»⁷². Якщо дивитимемося поверхово, то може здаватися, що «ситуація не виглядає надто серйозною, і складається враження, що планета може ще довго існувати за наявного до неї ставлення. Таке ігнорування проблем є певною ліцензією на

⁶⁷ Див. *Там само*, 144, 187: AAS 107 (2015), 905-906, 921.

⁶⁸ Див. *Там само*, 183: AAS 107 (2015), 920.

⁶⁹ *Там само*, 53: AAS 107 (2015), 868.

⁷⁰ Див. *Там само*, 49: AAS 107 (2015), 866.

⁷¹ *Підготовчий Документ для Спеціальної Асамблеї Синоду Єпископів Панамазонії*, 8.

⁷² Енцикліка *Laudato si'* (24 травня 2015), 56: AAS 107 (2015), 869.

підтримання сучасного способу життя і моделей виробництва та споживання. Це шлях, який для себе обрали люди для задоволення власних саморуйнівних пороків, щоб намагатися не бачити їх, настійливо не визнавати їх, відкладати важливі рішення і робити вигляд, що нічого не трапиться»⁷³.

54. Окрім усього сказаного хочу нагадати, що кожний окремих вид має свою власну цінність, але «щороку зникають тисячі видів рослин і тварин, про які ми ніколи більше не дізнаємося, яких ніколи не побачать наші діти, тому що вони були втрачені назавжди. Переважна більшість видів опиняється на межі вимирання з причин, пов'язаних з діяльністю людини. З нашої вини тисячі видів більше не віддаватимуть хвалу Богу самим своїм існуванням і не зможуть передати нам свої повідомлення. Ми не маємо на це права»⁷⁴.

55. Від корінних народів Амазонії можемо навчитися *споглядати* її, а не лише аналізувати, аби розпізнати цю цінну таємницю, яка нас перевищує. Можемо її *любити*, а не лише використовувати, аби любов пробуджувала глибоке й щире зацікавлення. Що більше, можемо *відчувати внутрішню єдність з нею*, а не лише її захищати, і тоді Амазонія стане нам як мати. Бо «розглядаємо світ не ззовні, а зсередини, свідомі зв'язків, якими Отець об'єднав нас з усіма створіннями»⁷⁵.

56. Давайте пробудимо естетичний і споглядальний смаки, які Бог в нас вложив, і які часом в нас атрофовані. Пам'ятаймо, що «якщо хтось не навчився зупинятися і бачити та цінувати красиве, то не слід дивуватися, що для такої людини все перетворюється на речі, які можна використовувати чи навіть зловживати ними без жодних докорів сумління»⁷⁶. З другого боку, якщо відчуємо єдність із лісами, то наш голос легко з'єднається з їхніми голосами і перетвориться у молитву: «Спочиваючи в тіні старого евкаліпта, з молитвою світла занурюємося в вічну листву»⁷⁷. Таке внутрішнє навернення викличе в нас сльози за Амазонію і волення разом із нею до Господа.

⁷³ Там само, 59: AAS 107 (2015), 870.

⁷⁴ Там само, 33: AAS 107 (2015), 860.

⁷⁵ Там само, 220: AAS 107 (2015), 934.

⁷⁶ Там само, 215: AAS 107 (2015), 932.

⁷⁷ Sui Yun, *Cantos para el mendigo y el rey*, Wiesbaden 2000.

57. Ісус сказав: «Хіба п'ять горобців не продаються за два шаги? А ні один з них не забутий у Бога» (Лк. 12, 6). Бог Отець, який створив все у всесвіті з безмежної любові, кличе нас бути його знаряддями, аби волення Амазонії почули. Якщо ми відповімо на цей зворушливий крик, то може виявитися, що небесний Отець не забув створіння Амазонії. Сам Ісус вимагає цього від нас, християн, «тому що Воскреслий таємничо обіймає і спрямовує їх до повноти, що стане їх кінцевим призначенням. Ті самі квіти в полі і птахи, якими насолоджувалось і милувалось людське око, тепер будуть сповнені Його сяючою присутністю»⁷⁸. І тому ми, віруючі, знаходимо в Амазонії теологічне місце, простір, у якому сам Бог об'являється і кличе своїх дітей.

Екологічна освіта й навички

58. Отже, ми можемо піти далі й згадати, що інтегральна екологія не задовольняється вирішенням технічних проблем чи політичними, юридичними і соціальними рішеннями. Велика екологія завжди містить у собі освітній аспект, який дбає про розвиток нових навичок в осіб і груп людей. На жаль, багато мешканців Амазонії прийняли звичаї, типові для великих міст, де споживацтво і культура відкидання вже пустили глибоке коріння. Якщо люди не зміняться, якщо не буде спонук прийняти менш захланний, спокійніший, з більшою пошаною до іншої людини, менш жадібний і більш братерський стиль життя, то не буде здорової і врівноваженої екології.

59. В дійсності, «що порожніше серце людини, то більше вона потребує купувати речі, володіти ними та споживати. Стає майже неможливим приймати обмеження, які встановлює дійсність. [...] Тож наше занепокоєння не може обмежуватися виключно загрозою екстремальних кліматичних явищ та природних катастроф, а повинно також поширюватися на катастрофи, які випливають із соціальних криз, оскільки одержимість споживацьким стилем життя, особливо з боку

⁷⁸ Енцикліка *Laudato si'* (24 травня 2015), 100: AAS 107 (2015), 887.

небагатых вибраних, може призвести лише до насильства та взаємознищення»⁷⁹.

60. Церква, зі своїм довгим духовним досвідом, зі своїм відновленим усвідомленням цінності створіння, зі своєю турботою про справедливість, зі своїм вибором на користь найубогіших, зі своєю освітньою традицією і зі своєю історією втілення в різноманітних культурах цілого світу, також прагне зробити свій внесок в справу захисту й розвитку Амазонії.

Це веде до наступної мрії, якою хочу поділитися більш безпосередньо з пастирями і вірними Католицької Церкви.

ЧЕТВЕРТИЙ РОЗДІЛ ЕКЛЕЗИЯЛЬНА МРІЯ

61. Церква покликана супроводжувати народи Амазонії. У Латинській Америці це виразилося такими особливими подіями як Конференція Єпископів Медельїну (1968) і застосування її рішень до Амазонії в Сантарем (1972)⁸⁰; і пізніше – в Пуебла (1979), Санто-Домінго (1992) і Апаресіді (2007). Супроводження продовжується, і місія, якщо хоче розвивати Церкву з амазонським обличчям, потребує зростати в культурі зустрічі в «різноманітній гармонії»⁸¹. Але щоби таке втілення Церкви та Євангелія стало можливим, мусить звучати велике місіонерське проголошення.

Насущне проголошення в Амазонії

62. Перед лицем стількох потреб і бід, які волають із серця Амазонії, ми можемо відповісти суспільними організаціями, технічними засобами, дискусійними майданчиками, політичними програмами – і все це може бути частковим вирішенням проблем. Але ми, як християни, не відмовляємося від пропозицій віри, отриманих із Євангелія. І хоча бажаємо

⁷⁹ Там само, 204: AAS 107 (2015), 928.

⁸⁰ Див. Documentos de Santarem (1972) у Manaus (1997), в Конференція Єпископів Бразилії, *Desafio missionário. Documentos da Igreja na Amazônia*, Brasilia 2014, 9-28, 67-84.

⁸¹ Апостольська Адгортація *Evangelii gaudium* (24 листопада 2013), 220: AAS 105 (2013), 1110.

боротися пліч-о-пліч з іншими, але не соромимося Ісуса Христа. Ті, які зустріли Його і живуть із Ним в дружбі й ототожнюються з його посланням, повинні говорити про Нього й нести іншим його пропозицію нового життя: «Горе мені, коли б я не проповідував Євангелії» (1 Кор. 9, 16).

63. Автентичний вибір на користь убогих і забутих, який спонукає нас визволяти їх з матеріальних злиднів і захищати їхні права, водночас вимагає пропонувати їм дружбу з Господом, який їх підтримує і ушляхетнює. Було би сумно, якщо би вони отримали від нас кодекс доктрин чи моральних норм, але не велику новину спасіння, цей місіонерський заклик, який торкає серце і надає сенс усьому іншому. Також не можемо задовольнятися соціальним посланням. Якщо присвячуємо їм своє життя – за справедливість і гідність, яку вони заслуговують, то не можемо приховувати від них, що робимо це тому, що розпізнали в них Христа і що відкриваємо величезну гідність, якою Бог Отець обдарував їх і любить їх безмірно.

64. Вони мають право почути Євангеліє, особливо першу новину, яка називається *керигма* і яка «є головним проголошенням, яке ми повинні слухати постійно у різний спосіб і яке ми повинні проголошувати в різних формах упродовж усього процесу катехизації, на всіх її етапах»⁸². Це проголошення Бога, який безмежно любить кожну людину і повністю об'явив цю любов у Христі, розіп'ятому й воскреслому в нашому житті. Пропоную знову прочитати короткий підсумок цієї теми в IV розділі Адгортації *Christus vivit*. Це послання повинно постійно звучати в Амазонії у різних формах. Без цього ревного проголошення кожна церковна структура стане ще однією неурядовою організацією, і ми не зможемо відповісти на заповідь Ісуса Христа: «Ідіть же по всьому світу та проповідуйте Євангелію всякому творінню» (Мк. 16, 15).

65. Будь-яка пропозиція дозрівання християнського життя повинна мати це проголошення як постійний стрижень, бо «уся християнська формація – це, перш за все, поглиблення *керигми*, яка за кожним разом втілюється більше і краще»⁸³.

⁸² Там само, 164: AAS 105 (2013), 1088-1089.

⁸³ Там само, 165: AAS 105 (2013), 1089.

Фундаментальною відповіддю на це проголошення, якщо його плодами буде особиста зустріч з Господом, – є братерська любов, ця «нова заповідь, яка є першою, найбільшою, яка найкраще характеризує нас як учнів»⁸⁴. Отож, *керигма* і братерська любов конституують зміст Євангелія, яке потрібно проголошувати в Амазонії. І цим так жили великі євангелізатори Латинської Америки, такі як святий Торібіо Могровейо чи святий Жозе де Аншіета.

Інкультурація

66. Церква, постійно проголошуючи *керигму*, повинна зростати в Амазонії. І тому вона завжди модифікує свою тотожність, слухаючи і дискутуючи з особами, дійсністю й діяльністю на своїй території. У такий спосіб може щораз краще розвиватися потрібний процес інкультурації, який не знецінює все добре, що вже присутнє в амазонських культурах, а збирає це і доповнює в світлі Євангелія⁸⁵. І також не знецінює багатство християнської мудрості, яка передається століттями, не ігноруючи історію, в якій Бог діяв різноманітними способами, бо Церква має різні обличчя «не лише в перспективі простору [...] але й у перспективі часу»⁸⁶. Йдеться про Традицію Церкви, яка не є ні статичним депозитом, ні музейним експонатом, а коренем дерева, що росте⁸⁷. Це тисячолітня

⁸⁴ Там само, 161: AAS 105 (2013), 1087.

⁸⁵ Так це розуміє II Ватиканський Собор у 44-му номері Конституції *Gaudium et spes*: «[Церква] від самого початку своєї історії навчилася виражати Христову благовість, використовуючи поняття і мови різних народів, а крім того, старалася пояснювати її за допомогою мудрості філософів, щоб пристосувати Євангеліє, наскільки можливо, як до розуміння загалу, так і до потреб мудреців. І таке пристосоване до здібностей різних людей проповідання об'явленого слова має залишатися правилом усякої євангелізації. Бо таким чином у кожному народі прокидається здатність по-своєму виражати Христову благовість, а разом з тим розвивається живе спілкування між Церквою і культурами різних народів».

⁸⁶ *Лист до Божого Люду на прощі в Німеччині* (29 червня 2019), 9: *L'Osservatore Romano*, іспанською 5 липня 2019, ст. 9.

⁸⁷ Див. S. Vicente de Lerins, *Commonitorium primum*, cap. 23: PL 50, 668: «Ut annis scilicet consolidetur, dilatetur tempore, sublimetur aetate».

Традиція, яка свідчить про дію Бога в своєму Народі і «має місію підтримувати вогонь, а не зберігати попіл»⁸⁸.

67. Святий Йоан Павло II навчав, що, представляючи євангельську пропозицію, «Церква не має наміру заперечувати автономність культури. Навпаки, дуже її шанує», бо культура «є не лише об'єктом відкуплення і піднесення, але також може виконувати роль посередника і помічника»⁸⁹. Звертаючись до корінних народів американського континенту, він нагадав, що «віра, яка не стала культурою, не була прийнята повністю, не була осмислена повністю, не була втілена в життя повністю»⁹⁰. Виклики культури запрошують Церкву прийняти «поставу чуйного критичного мислення і довірливого зацікавлення»⁹¹.

68. Тут слід пригадати те, що я вже говорив про інкультурацію в Адгортації *Evangelii gaudium*, виходячи з переконання, що «благодать зумовлює культуру, і Божий дар втілюється в культуру, яка його приймає»⁹². Ми бачимо, що це зумовлює подвійний рух. З одного боку, динаміка запліднення, яка дає можливість виразити Євангеліє в якомусь місці, бо «якщо якась спільнота приймає проголошення спасіння, то Святий Дух запліднює її культуру преображаючою силою Євангелія»⁹³. З другого боку, сама Церква живе в постійному прийнятті, яке збагачує її тим, що Святий Дух таїнственне посіяв у цій культурі. У такий спосіб, «Святий Дух прикрашає Церкву, показуючи їй нові аспекти Об'явлення і даючи їй нове обличчя»⁹⁴. Остаточно йдеться про те, щоб дозволити їй

⁸⁸ *Лист до Божого Люду на прощі в Німеччині* (29 січня 2019), 9. Див. Вислів, який приписують Густаву Малеру: «Традиція – гарантія майбутнього, а не сторож попелу».

⁸⁹ *Промова до викладачів університетів і працівників культури, Coimbra* (15 травня 1982), 5: *L'Osservatore Romano*, іспанською 23 травня 1982, ст. 18.

⁹⁰ *Послання до індіан Америки, Santo Domingo* (12 жовтня 1992), 6: *L'Osservatore Romano*, іспанською 23 жовтня 1992, ст. 15; див. *Промова до національного Конгресу Церковного Культурного Руху* (16 січня 1982), 2: *Insegnamenti* 5/1 (1982), 131.

⁹¹ Св. Йоан Павло II, *Постсинодальна апостольська Адгортація Vita consecrata* (25 березня 1996), 98: AAS 88 (1996), 474-475.

⁹² N. 115: AAS 105 (2013), 1068.

⁹³ *Там само*, 116: AAS 105 (2013), 1068.

⁹⁴ *Там само*.

заохочувати проголошувати невичерпне Євангеліє так, щоб проповідь «власними категоріями культури, в якій проповідується, вела до нового синтезу з цією культурою»⁹⁵.

69. І тому, «як бачимо в історії Церкви, християнство не диспонує тільки однією культурою»⁹⁶, і «монокультурне і монотонне християнство не відповідає логіці втілення»⁹⁷. Але є ризик, що євангелізатори, які приїжджають до якогось краю, можуть піддатися переконанню, що мусять проповідувати не лише Євангеліє, але й культуру, в якій вони виростили, забуваючи, що йдеться не про те, щоб «накидати їм конкретну форму культури, навіть якщо вона дуже чудова й древня»⁹⁸. Треба відважно прийняти новизну Духа, який здатний завжди творити щось нове з невичерпних багатств Ісуса Христа, бо «інкультурація спрямовує Церкву на важку, але потрібну дорогу»⁹⁹. Правда, що «хоча цей процес завжди дуже повільний, але нас часто паралізує надмірний страх» і стаємо «глядачами безплідної стагнації Церкви»¹⁰⁰. Не лякаймося і не підтинаймо крил Святому Духові.

Способи інкультурації в Амазонії

70. Аби здійснити відновлену інкультурацію Євангелія в Амазонії, Церква повинна почути мудрість предків, дати голос старійшинам, визнати цінності способу життя корінних народів, відновити, поки ще є можливість, багаті народні оповідання. В Амазонії ми успадкували багатства доколумбійських культур, «такі як відкритість на Божу дію, почуття вдячності за земні плоди, сакральний вимір людського життя й сімейні цінності, почуття солідарності й

⁹⁵ Там само, 129: AAS 105 (2013), 1074.

⁹⁶ Там само, 116: AAS 105 (2013), 1068.

⁹⁷ Там само, 117: AAS 105 (2013), 1069.

⁹⁸ Там само.

⁹⁹ Св. Йоан Павло II, Промова під час пленарної Асамблеї Папської Ради з Культури, (17 січня 1987), 5: *L'Osservatore Romano*, іспанською 1 лютого 1987, ст. 21.

¹⁰⁰ Апостольська Адгортація *Evangelii gaudium* (24 листопада 2013), 129: AAS 105 (2013), 1074.

співвідповідальності в спільній праці, значення культури, віра в потойбічне життя й багато інших цінностей»¹⁰¹.

71. У цьому контексті корінні амазонські народи виражають автентичну якість життя як «доброго життя», що зумовлює особисту, родинну, спільнотну й космічну гармонію і виражається у спільнотному способі мислення про існування, у здатності знаходити радість і повноту в суворому й простому житті й у дбайливій відповідальності за природу, яка зберігає засоби для наступних поколінь. Аборигени могли би нам допомогти відчувати, що таке поміркована радість, й у цьому сенсі «від них можемо багато чому навчитися»¹⁰². Вони вміють бути щасливими, маючи мало, радіють малими дарами Бога, не накопичують багато речей, не нищать без потреби, піклуються екосистемами і вірять, що земля, яка віддає їм себе як щедре джерело, аби вони жили, має материнські почуття, які пробуджують шанобливу ніжність. Це все треба цінити й брати до уваги під час євангелізації¹⁰³.

72. Змагаючись за них і разом з ними, ми покликані «бути їхніми друзями, слухати їх, розуміти і прийняти таїнственну мудрість, яку Бог бажає нам уділити через них»¹⁰⁴. Мешканці міст повинні визнати цінність цієї мудрості й «перевчитися» перед лицем шаленого споживацтва й урбаністичної ізоляції. Церква може бути інструментом, який допоможе здійснити культурне відновлення за посередництвом цінного синтезу з проголошенням Євангелія. Окрім того, вона стає інструментом любові настільки, наскільки міські спільноти проводять місіонерську діяльність не лише в своєму оточенні, але й приймають убогих, які змагаються зі злиднями. Це також залежить від того, наскільки спільноти допомагають молодим мігрантам інтегруватися в міську культуру і не впасти в тенета

¹⁰¹ IV Генеральна Конференція Єпископів Латинської Америки і Карибів, *Documento de Santo Domingo* (12-28 жовтня 1992), 17.

¹⁰² Апостольська Адгортація *Evangelii gaudium* (24 листопада 2013), 198: AAS 105 (2013), 1103.

¹⁰³ Див. Vittorio Messori - Joseph Ratzinger, *Informe sobre la fe*, ed. VAS, Madrid 2015, 209-210.

¹⁰⁴ Апостольська Адгортація *Evangelii gaudium* (24 листопада 2013), 198: AAS 105 (2013), 1103.

деградації. Така діяльність Церкви, яка впливає з любові, є цінним вкладом у процес інкультурації.

73. Але інкультурація розвиває й дає відчуття повноти. Звичайно, що потрібно цінити індіанську духовність взаємних зв'язків і взаємозалежності всього створіння, духовність безкорисливості, яка любить життя як дар, духовність священного захоплення природою, яка перевищує нас щедрістю життя. Але йдеться також і про те, щоб зв'язок із Богом, присутнім у космосі, переростав в особистий зв'язок із Ти, що підтримує дійсність і прагне надати їй сенсу, Ти, що нас знає і любить:

«Відлітають мої тіні, мертві дерева.

Але зірка народжується без докорів
на вправних руках цієї дитини,
яка завойовує води і ніч.

Мені достатньо знати, що Ти мене знаєш
повністю, ще до народження»¹⁰⁵.

74. Так само зв'язок із Ісусом Христом, справжнім Богом і справжньою людиною, Визволителем і Відкупителем, не суперечить цій космічній візії, яка характерна для тубільців, бо Ісус є Воскреслим, який пронизує всі речі¹⁰⁶. У християнському досвіді «усі створіння матеріального всесвіту мають свій істинний сенс у втіленому Слові, бо Син Божий мав у собі частину матеріального світу, яку виплекав у сім'я повного перетворення»¹⁰⁷. Він славно і таїнственне присутній в річці, в деревах, в рибах, у вітрі – як Господь, який панує над створінням, не втрачаючи своїх преображених ран, а в Євхаристії приймає елементи світу, надаючи кожному з них сенс пасхального дару.

Суспільна й духовна інкультурація

¹⁰⁵ Pedro Casaldáliga, «Carta de navegar (*Por el Tocantins amazónico*)», en *El tiempo y la espera*, Santander 1986.

¹⁰⁶ Святий Фома Аквінський пояснює це так: «Бог присутній в речах трьома способами: Перший – загальний, через суцність, присутність і потенцію; другий – через благодать у святих; третій – лише в Христові через єдність» (*Ad Colossenses*, с. II, l. 2).

¹⁰⁷ Енцикліка *Laudato si'* (24 травня 2015), 235: AAS 107 (2015), 939.

75. Така інкультурація, зважаючи на ситуацію вбогості й маргіналізації багатьох мешканців Амазонії, повинна мати, безсумнівно, виразно соціальні риси і характеризуватися рішучим захистом прав людини, так, щоби світив лик Христа, який «з особливою ніжністю хотів ототожнитися з найслабшими і найубогішими»¹⁰⁸. Бо «з серця Євангелія пізнаємо внутрішній зв'язок між євангелізацією і освяченням людини»¹⁰⁹, а для християнських спільнот це означає виразне заангажування на користь Царства справедливості в підтримці знедолених. І тому дуже важливо відповідно вишколювати пасторальних працівників у соціальній доктрині Церкви.

76. Водночас інкультурація Євангелія в Амазонії повинна краще поєднати соціальний і духовний аспекти, щоби найбільш не мали потреби шукати поза Церквою духовність, яка відповідає їхнім бажанням трансцендентного виміру. Отож, йдеться не про відчужену й індивідуалістську релігійність, яка придушє соціальні вимоги гідного життя, і не про зменшення трансцендентного і духовного виміру так, ніби людській істоті було достатньо лише матеріального розвитку. Це вимагає від нас не лише поєднати ці дві речі, а з'єднати їх дуже міцно. У такий спосіб засяє справжня краса Євангелія, яке повністю приймає людську природу, яке підносить до повної гідності особи і народи, яке наповнює серце і все життя.

Основи амазонської побожності

77. У такий спосіб зможуть народитися свідчення святості з амазонським обличчям, які не будуть копіями взірців з інших місць, святості, народженої зустрічю і діяльністю, спогляданням і служінням, відкритою самотністю й життям у спільноті, радісною поміркованістю й боротьбою за справедливість. Цю святість осягають «кожний по-своєму»¹¹⁰, і

¹⁰⁸ III Генеральна Конференція Єпископів Латинської Америки і Карибів, *Documento de Puebla* (23 березня 1979), 196.

¹⁰⁹ Апостольська Адгортація *Evangelii gaudium* (24 листопада 2013), 178: AAS 105 (2013), 1094.

¹¹⁰ II Ватиканський Собор, Догматична конституція *Lumen gentium*, про Церкву, 11; див. апостольська Адгортація *Gaudete et exsultate* (19 березня 2018), 10-11.

це стосується також народів, в який благодать втілюється і сяє відмітними рисами. Уявімо собі святість з амазонськими рисами, покликану кинути виклик вселенській Церкві.

78. Процес інкультурації, який зумовлює не тільки індивідуальний, але й спільний шлях, вимагає шанобливої і виrozumілої любові. У значній частині Амазонії цей процес уже розпочався. Понад сорок років тому єпископи Амазонії Перу наголошували, що в багатьох соціальних групах, які живуть у цьому регіоні, «ті, яких потрібно євангелізувати, уже сформовані власною поліморфною і мінливою культурою, і вже частково євангелізовані», бо мають «деякі риси народного католицизму, який, можливо, спочатку підтримували душпастирі, але тепер народ його присвоїв, змінив його значення і передає з покоління в покоління»¹¹¹. Не осуджуймо поспішно як забобони чи як язичництво деякі релігійні практики, які спонтанно випливають із життя народу. Потрібно вміти розпізнати пшеницю, яка росте серед куколю, бо «у народній побожності можна побачити, як прийнята віра була втілена в культуру й передається далі»¹¹².

79. Можна, в якійсь мірі, присвоїти символи корінних народів, не оцінюючи їх як ідолопоклонство. Можна користуватися міфами, наповненими духовним сенсом, і не завжди вважати їх язичницькими помилками. Деякі релігійні свята мають сакральне значення й становлять простір для зустрічі й братерства, хоча потрібно пройти довгий процес їх очищення і дозрівання. Справжній місіонер намагається відкрити, які слухні прагнення шукають можливості виразити себе в релігійних проявах, часом недосконалих, часткових і суперечних, і намагається відповісти з погляду інкультурованої духовності.

80. Безсумнівно, що це буде духовність, зосереджена на єдиному Богові й Господові, але водночас здатна нав'язати контакт із щоденними потребами людей, які шукають гідного

¹¹¹ Апостольський Вікаріат Амазонії Перу, «Segunda asamblea episcopal regional de la selva», San Ramón - Perú (5 жовтня 1973), в *Éxodo de la Iglesia en la Amazonia. Documentos pastorales de la Iglesia en la Amazonia peruana*, Iquitos 1976, 121.

¹¹² Апостольська Адгортація *Evangelii gaudium* (24 листопада 2013), 123: AAS 105 (2013), 1071.

життя, які прагнуть радити красою того, що існує, знайти мир і гармонію, вирішити сімейні проблеми, вилікувати свої хвороби, бачити щасливими своїх дітей. Найбільша небезпека – віддалити їх від зустрічі з Ісусом, представляючи Його як ворога радості або як байдужого до людських пошуків і труднощів¹¹³. Сьогодні потрібно показувати, що святість не відбирає в людей «силу, життя і радість»¹¹⁴.

Інкультурація літургії

81. Інкультурація християнської духовності в культурах корінних народів знаходить особливе значення у таїнствах, бо вони об'єднують божественне і космічне, благодать і створіння. В Амазонії не слід думати, що таїнства відділені від створіння. Вони – «особливий спосіб піднесення Богом природи, внаслідок чого вона стає засобом посередництва з надприродним життям»¹¹⁵. Вони доповнюють створіння, підносять природу, аби вона стала місцем і знаряддям благодаті, аби ми могли «обійняти світ на іншому рівні»¹¹⁶.

82. В Євхаристії Бог «у кульмінації таїнства Втілення хоче досягнути наших найбільших глибин через шматочок матерії [...] Євхаристія поєднує небо та землю, вона охоплює й проникає в усе створіння»¹¹⁷. І тому вона може бути «мотивацією для нашого піклування про довкілля, спонукає нас бути охоронцями всього створіння»¹¹⁸. Отож «не втікаймо від світу й не заперечуймо природу, якщо прагнемо зустрітися з Богом»¹¹⁹. Це дасть нам можливість ввести в літургію багато елементів, властивих тубільцям у їхньому досвіді тіснішого контакту з природою і заохочувати виражати їх у піснях, танцях, обрядах, жестах і символах. Вже II Ватиканський Собор закликав робити ці спроби інкультурації літургії в культурах

¹¹³ Див. апостольська Адгортація *Gaudete et exsultate* (19 березня 2018), 126-127.

¹¹⁴ *Там само*, 32.

¹¹⁵ Енцикліка *Laudato si'* (24 травня 2015), 235: AAS 107 (2015), 939.

¹¹⁶ *Там само*.

¹¹⁷ *Там само*, 236: AAS 107 (2015), 940.

¹¹⁸ *Там само*.

¹¹⁹ *Там само*, 235: AAS 107 (2015), 939.

корінних народів¹²⁰, але щойно через п'ятдесят років ми почали щось робити у цій царині¹²¹.

83. В неділю «християнська духовність єднає в собі цінність відпочинку і свята. Ми схильні звести споглядальний відпочинок до рівня чогось непродуктивного та зайвого, забуваючи при цьому, що таким чином ми забираємо в роботи, яку здійснюємо, найголовніше – її сенс. Ми покликані включити в роботу вимір сприйнятливості й безкорисливості, що не має нічого спільного з бездіяльністю»¹²². Корінні народи знають цю безкорисливість і здорову споглядальну бездіяльність. Наші святкування повинні допомогти їм переживати цей досвід у недільній літургії і зустрітися зі світлом Слова і Євхаристією, яка освітлює наше конкретне життя.

84. Таїнства показують і об'являють Бога, який близько, який приходить і милосердно зцілює і зміцнює своїх дітей. І тому вони повинні бути доступними, особливо для бідних, і їх ніколи не можна відмовляти з фінансових мотивів. Також щодо вбогих і забутих Амазонії неприпустима практика, яка їх виключає і віддаляє, бо у такий спосіб їх остаточно виключають із Церкви, яка стає митницею. Навпаки, «з огляду на важкі обставини, серед яких живуть найбільш потребуючі, Церква повинна бути особливо чутливою, щоб їх розуміти, потішати, приймати, уникаючи накладання на них пакетів норм, твердих як скеля, через що вони відчують себе осудженими тою Матір'ю, яка покликана приносити їм Боже милосердя»¹²³. Для Церкви милосердя може стати лише романтичним висловом, якщо не реалізуватиметься в конкретних пасторальних завданнях¹²⁴.

Інкультурація служіння

¹²⁰ Див. Конституція *Sacrosanctum Concilium*, про святу літургію, 37-40, 65, 77, 81.

¹²¹ На Синоді була пропозиція створити «амазонський обряд».

¹²² Енцикліка *Laudato si'* (24 травня 2015), 237: AAS 107 (2015), 940.

¹²³ Постсинодальна апостольська Адгортація *Amoris laetitia* (19 березня 2016), 49: AAS 108 (2016), 331; див. *там само*, 305: AAS 108 (2016), 436-437.

¹²⁴ Див. *там само*, 296, 308: AAS 108 (2016), 430-431, 438.

85. Інкультурація також повинна розвиватися і віддзеркалюватися у втіленій формі церковної організації та служіння. Якщо інкультурується духовність, святість і само Євангеліє, то як не думати про інкультурацію способу, яким формується і здійснюється церковне служіння? Церковне душпастирство в Амазонії дуже слабеньке, частково через величезні території, доступ до яких обмежений, через велику культурну різноманітність, через важкі соціальні проблеми і також тому, що деякі племена вибрали життя в ізоляції. Ми не можемо бути байдужими, і це вимагає від Церкви конкретної і сміливої відповіді.

86. Потрібно організувати таке служіння, щоб Євхаристію служили частіше – навіть у найвіддаленіших і відокремлених спільнотах. В Апаресіді заохочували слухати нарікання багатьох спільнот Амазонії, «які позбавлені недільної Євхаристії довгий час»¹²⁵. Але також потрібні служителі, які зможуть зсередини зрозуміти вразливість амазонських культур.

87. Спосіб життя і служіння священників не монолітний, і в різних частинах світу має різні риси. І тому важливо визначити, що є найхарактернішою рисою священника, яку неможливо делегувати комусь іншому. Відповідь – таїнство Священства, яке уподібнює його до Христа Священника. Отож, перший висновок: ця виняткова риса, отримана під час рукоположення, дає йому здатність служити Євхаристію¹²⁶. Це особлива і основна функція, яку неможливо делегувати комусь іншому. Дехто думає, що священника вирізняє влада, статус найбільшого авторитету у спільноті. Але св. Йоан Павло II пояснив, що, хоча священство вважається «ієрархічним», це не означає вищого над іншими статусу, а «повного підпорядкування святості членів містичного Тіла Христа»¹²⁷. Коли стверджуємо, що священник є знаком «Христа-глави»,

¹²⁵ V Генеральна Конференція Єпископів Латинської Америки і Карибів, *Documento de Aparecida* (29 червня 2007), 100, е.

¹²⁶ Див. Конгрегація доктини віри, Лист *Sacerdotium ministeriale*, до Єпископів Католицької Церкви про деякі питання стосовно служителя Євхаристії (6 серпня 1983): AAS, 75 (1983), 1001-1009.

¹²⁷ Апостольський лист *Mulieris dignitatem* (15 серпня 1988), 27: AAS 80 (1988), 1718.

головне значення цього: Христос – джерело благодаті. Він – глава Церкви, «бо має владу уділяти благодать усім членам Церкви»¹²⁸.

88. Священник є знаком цього Глави, який уділяє благодать передовсім тоді, коли служить Євхаристію – джерело і кульмінаційний момент всього християнського життя¹²⁹. Це його велика сила, яку можна отримати лише в таїнстві Священства. І тому лише він може сказати: «Це є тіло моє». Є також інші слова, які лише він може промовляти: «І я розрішаю тебе від гріхів твоїх», бо сакраментальне прощення сприяє гідній участі в Євхаристії. Виняткова ідентичність священника міститься у цих двох таїнствах¹³⁰.

89. У специфічних умовах Амазонії, особливо в лісах і найвіддаленіших районах, потрібно знайти можливість для служіння священників. Миряни можуть проголошувати Слово, навчати, організовувати спільноти, уділяти деякі таїнства, шукати різні способи вираження народної побожності та розвивати дари, які Святий Дух їм уділяє. Але потрібна Євхаристія, бо вона «створює Церкву»¹³¹, і висновуємо, що «жодна християнська спільнота не може постати, якщо не матиме коріння й основи у звершенні Пресвятої Євхаристії»¹³². Якщо ми справді в це віримо, то нагальна справа – не позбавити людність Амазонії цієї поживи нового життя і таїнства прощення.

90. Ця нагальна потреба спонукає мене просити всіх єпископів, особливо Латинської Америки, не лише промувати молитви за священницьке покликання, але також бути

¹²⁸ Св. Фома Аквінський, *Summa Theologiae* III, q. 8, a. 1, resp.

¹²⁹ Див. II Ватиканський Собор, Декрет *Presbyterorum ordinis*, про служіння і життя духовенства, 5; Св. Йоан Павло II, Енцикліка *Ecclesia de Eucharistia* (17 квітня 2003), 22: AAS 95 (2003), 448.

¹³⁰ До священника також належить уділення Таїнства Оливопомазання хворих, яке тісно зв'язане з відпущенням гріхів: «І як він гріхи вчинив, вони йому простяться» (Як. 5,15).

¹³¹ *Катехизм Католицької Церкви*, 1396; Св. Йоан Павло II, Енцикліка *Ecclesia de Eucharistia* (17 квітня 2003), 26: AAS 95 (2003), 451; див. Анрі де Любак, *Медитації про Церкву*, ed. Desclée de Brouwer, Bilbao 1958, 130.

¹³² II Ватиканський Собор, Декрет *Presbyterorum ordinis*, про служіння і життя духовенства, 6.

щедрішими, схиляючи тих, які проявляють місіонерське покликання, до вибору Амазонії¹³³. Водночас потрібно повністю переглянути структуру і зміст як основної, так і постійної формації священників, щоби вони набули постав і здатностей, потрібних для діалогу з амазонськими культурами. Така формація має бути виразно душпастирською й сприяти розвиткові священницького милосердя¹³⁴.

Спільноти, наповнені життям

91. З другого боку, Євхаристія – це велике таїнство, яке означає і здійснює *єдність* Церкви¹³⁵, і її служать для того, «щоб із відчужених, порізаних і байдужих до себе взаємно людей, ми стали єдністю, рівними й друзями»¹³⁶. Служитель Євхаристії повинен піклуватися про сопричастя, яке не є збіднілою єдністю, а приймає багатство дарів і харизм, які Святий Дух уділяє спільноті.

92. І тому Євхаристія – як джерело і кульмінаційний пункт – вимагає розвитку цього різноманітного багатства. Потрібні священники, але це не виключає можливості, щоб постійні дякони – яких повинно бути більше в Амазонії, – черниці й самі миряни брали важливу відповідальність за розвиток спільнот і щоб зростали у виконанні цих обов'язків завдяки відповідному супроводженню.

93. Отож йдеться не лише про те, щоб забезпечити більшу кількість рукоположених служителів, які зможуть служити Євхаристію. Мета була би дуже обмеженою, якби ми не намагалися також започаткувати в спільнотах нове життя. Нам потрібно підтримувати зустріч зі Словом і дозрівання до святості за посередництвом різноманітного служіння мирян, що зумовлює процес приготування: біблійного,

¹³³ Увагу привертає факт, що в деяких країнах басейну Амазонки є більше місіонерів для Європи і США, ніж для допомоги власним Вікаріатам Амазонії.

¹³⁴ Також на Синоді говорилося про брак семінарій для формації семінаристів із корінних народів.

¹³⁵ Див. II Ватиканський Собор, Догматична Конституція *Lumen gentium*, про Церкву, 3.

¹³⁶ Св. Павло VI, Гомілія під час урочистості Божого Тіла (17 червня 1965): *Insegnamenti* 3 (1965), 358.

доктринального, духовного і практичного, і різні програми постійної формації.

94. Церква з амазонським обличчям вимагає постійної присутності зрілих світських лідерів, наділених авторитетом¹³⁷, які знають мови, культури, духовний досвід і спосіб життя спільнот у різних місцях, і водночас відкриті на різні дари, які Святий Дух уділяє кожній людині. Бо там, де існують особливі потреби, Святий Дух уже уділив харизми як відповідь на ці потреби. Це вимагає від Церкви відкритості на сміливу дію Святого Духа, довіритись Йому і уможливити розвиток власної церковної культури, яка *виразно світська*. Виклики Амазонії вимагають від Церкви особливих зусиль, аби вона могла бути присутня всюди, що можливо лише при активній участі мирян.

95. Багато богопосвячених осіб віддало свої сили й частину життя побудові Божого Царства в Амазонії. Богопосвячене життя, здатне вести діалог, робити синтез, втілюватися, пророкувати, займає особливе місце у різноманітній і гармонійній конфігурації амазонської Церкви. Але йому бракує нового зусилля інкультурації, яке би запустило креативність, місіонерську відвагу і специфічну для спільного життя силу.

96. Перші спільноти, які поєднали захист суспільних прав із місіонерським проголошенням і духовністю, були справжнім взірцем синодальності в євангельській прощі Церкви в Амазонії. Багато разів «вони допомагали формувати християн, відданих своїй вірі, учнів і посланців Господа, про що свідчить шляхетне самопосвячення, навіть до мучеництва, багатьох їхніх членів»¹³⁸.

97. Заохочую поглиблювати спільне завдання, яке виконує Панамазонська Церковна Мережа та інші організації, щоб консолідувати те, про що вже просили в Апаресіді: «Між локальними Церква південноамериканських країн амазонського басейну накреслити спільну пасторальну

¹³⁷ Єпископ може, якщо бракує священників, доручити «пастирську турботу про парафію дияконові або мирянинові, або якійсь спільноті» (ККП, 517 §2).

¹³⁸ V Генеральна Конференція Єпископів Латинської Америки і Карибів, *Documento de Aparecida* (29 червня 2007), 178.

програму з диференційованими пріоритетами»¹³⁹. Особливо це стосується суміжних Церков.

98. Насамкінець, хочу нагадати, що не завжди можемо думати про проекти для стабільних спільнот, бо в Амазонії велика внутрішня мобільність, постійна і часто сезонна міграція, і «регіон фактично перетворився на міграційний коридор»¹⁴⁰. «Пересування в Амазонії ще не зрозуміли добре і не опрацювали достатньо з пасторального погляду»¹⁴¹. І тому ми повинні думати про мобільні місіонерські команди і «підтримувати богопосвячених чоловіків і жінок у відкритості й перебуванні з найубогішими і марганалізованими»¹⁴². З другого боку, це вимагає від наших міських спільнот, особливо на периферіях, творчо і щедро плекати різні форми солідарності й гостинності до родин і до молоді, яка приходить із глибини Амазонії.

Сила і дар жінок

99. В Амазонії є спільноти, які зберігали й передавали віру упродовж довгого часу, коли там десятки років не було священників. Це було можливо завдяки сильним і великодушним жінкам, які хрестили, навчали, молилися, проповідували – безсумнівно, покликані й натхнені Святим Духом. Упродовж століть жінки з дивовижною відданістю і ревною вірою підтримували в цих місцях Церкву. Їх свідчення на Синоді всіх нас зворушило.

100. Це заохочує нас розширити свій кругозір, щоби не зводити розуміння Церкви до функціональної структури. Такий редукаціонізм спонукав би нас думати, що жінкам можна надати *статус* і дозволити більшу активність у Церкві тільки тоді, коли їх допустять до Таїнства священства. Але такий підхід, насправді, обмежив би перспективи, спрямував би до клерикалізації жінок, зменшив би велику цінність того, що вони вже зробили, і дуже делікатно збіднив би їхній важливий внесок.

¹³⁹ Там само, 475.

¹⁴⁰ *Instrumentum laboris*, 65.

¹⁴¹ Там само, 63.

¹⁴² Там само, 129, d, 2.

101. Ісус Христос показує себе як Обручника спільноти, яка служить Євхаристією, через постать чоловіка як знак єдиного Священника, який очолює спільноту. Діалог між Обручником і обручницею, який піднімається в адорації й освячує спільноту, не повинен зачиняти нас в часткових концепціях щодо влади в Церкві. Господь захотів виразити свою владу і свою любов через два людських обличчя: через свого божественного Сина, який став людиною, і через обличчя створіння – жінки, Марії. Жінки роблять свій внесок у Церкву по-своєму і продовжують силу і ніжність Марії, Матері. У такий спосіб ми не обмежуємося функціональними концепціями, а входимо в інтимну структуру Церкви. І тому повністю розуміємо, чому вона розпадається без жінок, так як розпалося би в Амазонії багато спільнот, якщо би там не було жінок, які їх підтримували, оберігали й піклувалися ними. Це показує характерні риси їхньої сили.

102. Ми повинні підтримувати народну побожність, завдяки якій жінки в Амазонії відіграли велику роль, хоча в теперішні часи спільноти піддані новим загрозам, яких не було в минулих епохах. Актуальна ситуація вимагає від нас стимулювати появу інших жіночих послуг і харизм, які би відповідали специфічним потребам амазонської людності в цей історичний момент.

103. У синодальній Церкві жінки, які фактично відіграють головну роль в амазонських спільнотах, повинні мати доступ до церковних функцій і послуг, які не вимагають Таїнства священства і дають можливість краще виражати властиву їм роль. Слід пам'ятати, що таке служіння зумовлює стабільність, публічне визнання і схвалення єпископа. Це також даватиме жінкам можливість по-справжньому та ефективно впливати на організацію, на найважливіші рішення і на керування спільнотами, але робити це по-жіночому.

Розширити світогляд поза конфлікти

104. Часто в якихось місцях душпастирі передбачають різні вирішення проблем, з якими зустрічаються, і тому пропонують ніби суперечні форми церковної організації. Коли так діється, то, ймовірно, правильна відповідь на євангелізаційні виклики – подолати такий підхід і шукати інші способи вирішення

проблем, які ще, можливо, приховані. В конфлікті переходять на вищий рівень, на якому кожна зі сторін, залишаючись вірною своїм принципам, об'єднується з іншою стороною в новій дійсності. Це вирішення «на вищому рівні, яке зберігає цінний потенціал протилежних полярностей»¹⁴³. В іншому разі конфлікт нас ув'язнює, «губимо перспективу, горизонт розпливається і дійсність стає фрагментарною»¹⁴⁴.

105. Це, в жодному разі, не означає релятивізацію проблем, утечу від когось чи залишення справ такими, якими вони є. Справжнє вирішення проблем не відбувається через зменшення відваги, уникання конкретних вимог чи пошуки винних ззовні. Навпаки, «надмір» є виходом, доланням діалектики, яка обмежує бачення, аби розпізнати більший дар, який пропонує Бог. З нового і неочікуваного дару, який приймають хоробро й великодушно, і який збуджує нову й більшу креативність, впливають, як зі щедрого джерела, відповіді, які діалектика не дозволяла нам бачити. Християнська віра спочатку чудово поширювалася згідно з логікою, яка їй давала можливість, виходячи з єврейського коріння, втілюватися в грекоримських культурах і потім набувати нових рис. Аналогічно, у цей історичний момент, Амазонія закликає нас долати обмежені перспективи й прагматичні рішення, зачинені у фрагментарних аспектах великих викликів, і шукати ширших і сміливіших шляхів інкультурацію.

Екуменічне і міжрелігійне співіснування

106. У мультирелігійній Амазонії віруючі повинні знайти простір для діалогу й спільної праці для спільного добра і підтримки найубогіших. Йдеться не про розбавлення чи приховування своїх переконань ради стосунків із особами з відмінними переконаннями. Якщо хтось вірить, що Святий Дух може діяти в особі з відмінними переконаннями, то намагатиметься збагатитися цим світлом, але прийме його з глибини своїх переконань і своєї ідентичності. Бо чим глибша,

¹⁴³ Апостольська Адгортація *Evangelii gaudium* (24 листопада 2013), 228: AAS 105 (2013), 1113.

¹⁴⁴ Там само, 226: AAS 105 (2013), 1112.

сильніша й багатша ідентичність, тим більше вона збагатить інших своїм специфічним внеском.

107. Нашим католицьким скарбом є Святе Письмо, яке інші релігії не признають, але часом читають його з цікавістю і навіть цінять деякі доктрини. Щось подібне намагаємося робити й ми щодо святих текстів інших релігій та релігійних спільнот, бо в них є «настанови та вчення [...] які несуть у собі промінь тієї Істини, яка просвітлює всіх людей»¹⁴⁵. Нашим великим скарбом є також сім таїнств, які інші християнські спільноти не приймають повністю або розуміють їх по-іншому. Ми також сильно віримо в Ісуса як єдиного Спасителя світу, плекаємо глибоку побожність до його Матері. Хоча знаємо, що цих багатств немає в усіх християнських конфесіях, але відчуваємо обов'язок передати Амазонії багатство цього тепла материнської любові, хранителями якого себе вважаємо. Практично, я закінчу цю Адгортацію кількома словами до Марії.

108. Усе це не повинно робити нас ворогами. У справжньому дусі діалогу підсилюється здатність розуміти те, що інша особа говорить і робить, хоча не можемо прийняти її переконання як свої. У такий спосіб можливо бути щирими, не приховувати своїх переконань, продовжувати діалог, шукати спільні точки і, понад усе, разом працювати й боротися для добра Амазонії. Сила, яка об'єднує всіх християн, має велику цінність. Ми приділяємо багато уваги тому, що нас розділяє, і часто не цінімо того, що нас об'єднує. Нас єднає те, що допомагає нам бути в світі й не зануритися у земні цінності, в духовну пустку, у вигідний егоцентризм, у споживацький індивідуалізм і в самознищення.

109. Усіх нас, християн, об'єднує віра в Бога Отця, який дає нам життя і дуже нас любить. Нас об'єднує віра в єдиного Спасителя, який нас спас своєю святою кров'ю і своїм славним воскресінням. Нас об'єднує прагнення слухати його Слово, яке направляє наші кроки. Нас об'єднує вогонь Духа, який надихає нас до місії. Нас об'єднує нова заповідь, яку нам дав Ісус, устремління до цивілізації любові, прагнення Царства, яке Господь закликає будувати разом із Ним. Нас об'єднує боротьба

¹⁴⁵ II Ватиканський Собор, Декрет *Nostra Aetate*, про ставлення Церкви до нехристиянських релігій, 2.

за мир і справедливість. Нас об'єднує переконання, що не все закінчується разом із цим життям, що ми покликані на небесну учту, де Бог витре всі сльози і збере те, що ми зробили для тих, які страждають.

110. Все це нас об'єднує. Чому не боротися разом? Чому не молитися разом і не працювати пліч-о-пліч, захищаючи вбогий люд Амазонії, щоб показати святий лик Господа й піклуватися Його творінням?

ЗАКІНЧЕННЯ МАТИ АМАЗОНІЇ

111. Поділившись деякими мріями, заохочую всіх робити конкретні кроки, які зможуть змінити дійсність Амазонії та звільнити її від бід, через які вона страждає. А тепер поглянемо на Марію. Мати, яку нам дав Христос, хоча є єдиною Матір'ю усіх людей, проявляє себе в Амазонії у різний спосіб. Знаємо, що «тубільці мають живий зв'язок із Ісусом Христом багатьма способами; але марійна дорога дала найбільше для цієї зустрічі»¹⁴⁶. Перед красою Амазонії, яку ми щораз краще відкривали, готуючись до Синоду і під час його проведення, гадаю, що найкраще закінчити цю Адгортацію, звертаючись до Марії:

*Мати життя,
у твоєму материнському лоні сформувався Ісус,
Господь усього, що існує.
У Воскресінні Він перемінив Тебе своїм світлом
і зробив Тебе Царицею всесвіту.
І тому просимо тебе, Маріє, царювати
в пульсуючому серці Амазонії.
Покажи себе Матір'ю всього створіння
у красі квітів, річок,
у великій ріці, яка тече через Амазонію,
і в усьому, що живе в її лісах.
Захищай своєю любов'ю цей величезний прояв краси.
Проси Ісуса, аби Він вилив усю свою любов
на чоловіків і жінок, які там живуть,
аби вони могли захоплюватися і піклуватися нею.*

¹⁴⁶ [145] CELAM, III Латиноамериканський симпозиум про індіанську теологію, Ciudad de Guatemala (23-27 жовтня 2006).

*Вчини, щоб твоїй Сина народився у їхніх серцях
і яснів в Амазонії,
в її народах і культурах
світлом свого Слова, втіхою своєї любові,
своїм посланням братерства і справедливості.
Нехай у кожній Євхаристії
здійснюється велике чудо
на славу Отця.
Мати, глянь на вбогих Амазонії,
бо їхній дім знищили
жадібні інтереси.
Скільки болю, скільки біди,
скільки знедолених, скільки свавілля
на цій благословенній землі,
переповненій життям!
Торкни серця могутніх,
бо хоча відчуваємо, що вже запізно,
Ти кличеш нас рятувати
те, що ще живе.
Мати з пробитим серцем,
страждаюча в своїх знедолених дітях
і в зраненій природі,
царюй в Амазонії
разом із своїм Сином.
Царюй, щоб ніхто вже не себе володарем
Божого діла.
Віримо, Мати життя,
що не залишиш нас
у цю темну годину.
Амінь.*

*Дано в Римі в Базиліці Сан-Джованні ін Латерано, 2 лютого, в
свято Стрітєння, 2020 рік, сьомий рік мого Понтифікату.*

ФРАНЦИСК